

A kortársbántalmazás tágabb kontextusa: néhány iskolai és társadalmi változó szempontjából

VÁRNAI DÓRA* – ZSÍROS EMESE* – NÉMETH ÁGNES*

* Nemzeti Egészségfejlesztési Intézet,
Health Behaviour in School-Aged Children (HBSC) kutatócsoport

ABSZTRAKT

A kortársbántalmazás (bullying) kiterjedt probléma az iskolai közösségekben. Gyakorisága azonban jelentős eltérést mutat iskolák, régiók, nemzetek között. A bántalmazással számos egyéni, családi, iskolai-kortárs, illetve társadalmi tényező mutat kapcsolatot. Elemzéseinket az Iskoláskorúak Egészségmagatartása (HBSC) c. WHO koordinált nemzetközi vizsgálat 2013/2014-es hazai adatain végeztük. A kortársbántalmazásban való érintettség 4 kategóriáját határoztuk meg: áldozat, elkövető, elkövető-áldozat és közvetlenül nem érintettek. Ezen kategóriák eloszlását vizsgáltuk a képzéstípus, a fenntartó típusa és a családi jómódúság vonatkozásában.

Eredményeink szerint a bántalmazásban való érintettségben képzéstípus szerint nem találtunk szignifikáns különbséget (ellentétben a 4 évvel ezelőtti adatfelvétel eredményeivel). Ugyanakkor a fenntartó típusa, valamint a családi jómódúság, illetve a kortársbántalmazás közt összefüggést találtunk. Bár a tágabb társadalmi-kulturális tényezők önmagukban nem kulcs-tényezők a bántalmazás kialakulásának, hozzájárulnak a jelenség megértéséhez és a prevenció programok megtervezéséhez, adaptálásához.

KULCSSZAVAK: bullying, kortársbántalmazás, jómódúság, iskolafenntartó, képzéstípus, bullying prevenció

ABSTRACT

Broader context of bullying: from the aspect of several school level and social level variable

Bullying is a widespread phenomenon in school communities. Although there are significant differences in prevalence between schools, regions and countries. Bullying is a complex problem that is related to several individual, family, school level and social factors.

The data was collected in the last survey (in 2013/2014) of the Health Behaviour in School Aged Children Study (HBSC) that is a WHO coordinated nationally representative study. 4 types of bullying involvement was determined: bully, victim, bully-victim and not involved. The ratio of these types was analysed related to the variables of family affluence, school type and type of school administration (state, religious or other).

There are no significant differences in the ratio of bullying involvement according to the school type, but there are significant differences according to type of school administration or categories of family affluence.

Although social-cultural differences doesn't seem to be key factors of bullying they might have strong contribution to its understanding and designing effective prevention programs.

KEYWORDS: *bullying, school bullying, family affluence, school type, bullying prevention*

Bevezetés

Az elmúlt évtizedekben az iskolai vagy kortársbántalmazás jelensége élénk tudományos és társadalmi érdeklődést váltott ki (Currie et al. 2012). A kortársbántalmazás (vagy *bullying*) egy másik személy feletti agresszív hatalomgyakorlás (Pepler – Craig 2000).¹ Fontos ismérve, hogy szándékos, ismétlődő jelenség, valamint az elkövető és az áldozat közötti egyenlőtlen erőviszony jellemzi. Az áldozat általában védtelen a bántalmazással szemben, ezért stresszt, negatív érzéseket élhet át (Olweus 1991, Pepler – Craig 1995). Az ismételt bántalmazás során a hatalmi viszonyok rögzülnek: a bántalmazó hatalma nő, az áldozaté pedig csökken. Bullying minden iskolában előfordulhat, gyakorisága, valamint az érintettekre való következményei alapján multiszektorális, a gyermekek jóllétét befolyásoló problémának tekinthető.

A kortársbántalmazásnak számos formája van: leggyakrabban fizikai, verbális, kapcsolati, illetve online típusról beszélhetünk. Ez utóbbit meghatározhatjuk úgy, mint az internet vagy más digitális technológiák használata mások zaklatására (Tabby Projekt 2011), a többi bántalmazás-formával részben átfedő jelenség.

Az UNICEF 2013-as jelentésében (Adamson 2013) vizsgált 29 fejlett országban a résztvevő tanulók 11–53%-át legalább egyszer bántották már társai az adatfelvételt megelőző hónapokban. Az Iskoláskorú Gyermekek Egészségmagatartása (Health Behaviour in School-aged Children – a WHO-collaborative Cross-national Study, HBSC) című nemzetközi vizsgálat 2014-es adatai szerint (Inchley et al. 2016) a vizsgálatba bevont 42 országban a tanulók 1–36%-a legalább kétszer bántott másokat az adatfelvételt megelőző hónapokban. Minden összehasonlító tanulmány (így a fent említett kutatások) eredménye szerint a gyakoriságban nagy különbségek vannak nemzetek, régiók és iskolák között. Az eltéréseket kulturális különbségek is magyarázhatják, illetve a bullying szó jelentése és konnotációja változhat különböző nyelvekben (Benbenishty – Astor 2003 idézi: Stassen – Berger 2007).

A bántalmazás egyik lehetséges értelmezési kerete az ún. ökológiai modell (Espelage – Swearer 2004), mely szerint individuális, családi, iskolai-társas, társadalmi és kulturális tényezők komplexen hatnak a gyermekek viselkedésére és bántal-

¹ A kortársbántalmazás (vagy bullying) nemcsak iskolai környezetben fordulhat elő, de a jelen tanulmányban, illetve az itt bemutatott vizsgálatban kortársbántalmazás alatt a tanulók (iskolatársak, osztálytársak) egymás közt előforduló bántását, zaklatását értjük.

zásban való érintettségére. Minden szinten számos, a bántalmazást befolyásoló tényező vizsgálatára terveztek kutatásokat, elemzéseket.

Alapvetően több individuális és családi tényezővel is kapcsolatot mutat a bullying, melyekről esetenként nehéz eldönteni az ok-okozati összefüggés irányát. A kortárs bántalmazás áldozataira jellemzőbb a depresszió, szorongás (Craig 1998, Olweus 1991), magányosság (Nansel et al. 2001), illetve változatos iskolai problémák (Olweus 1991) és gyakoribb szerfogyasztás (Molcho et al. 2004). A bántalmazók körében is magasabb a kockázat olyan egészségkárosító magatartásokra, mint a dohányzás, a nagyivás (Nansel et al. 2001), vagy egyéb rizikómagatartások (Nansel et al. 2003). Bár a jelenségben a mindkét oldalról érintett elkövető-áldozat típus a leginkább veszélyeztetett, nemzetközi és hazai kutatások azt is igazolták, hogy a kortársbántalmazás az áldozat vagy elkövető szerepben lévő tanulók mellett a bántalmazás szemtanúinak egészségmutatóira is károsan hat (Nishina – Juvonen 2005, Zsiros et al. 2013).

Iskolai szinten részben az iskola objektív tényezőit (pl. iskola nagysága, képzés típusa, elhelyezkedése), részben szubjektív jellemzőit (hangulat, pedagógiai légkör stb.) vizsgálták a bullying szempontjából. Az objektív tényezők közül felmerült az iskola/osztály méretének kapcsolata a bántalmazással. Korábbi eredmények (Withey – Smith 1993) nem találtak bizonyítékot arra, hogy a nagyobb létszámú iskolában vagy osztályban több bántalmazás történik. Egy későbbi követéses vizsgálat (Bowes et al. 2009) szerint azonban az iskola mérete összefügg az áldozattá válás magasabb kockázatával. Egy hazai vizsgálat is azt találta, hogy a nagyobb méretű, több feladatellátási hellyel rendelkező iskolákban szignifikánsan nagyobb mértékben érzékelnek a diákok körében agresszív jelenségeket a pedagógusok (Paksi 2010).

Hasonlóképpen a képzéstípus és a bántalmazás összefüggéseit is több kutatás vizsgálta, tekintettel arra, hogy általában a rizikómagatartások magasabb arányban fordulnak elő szakiskolában, mint érettségit adó oktatási intézményekben (Németh – Költő 2011). A HBSC kutatás 2010. évi hazai adatai szerint (Németh – Költő 2011) az érettségit adó intézményekben alacsonyabb a bántalmazásban közvetlenül nem érintettek aránya, mint a szakiskolákban. Hasonló eredményt kapott Hajdú és Sáska 2009-es felmérésében is (Hajdú – Sáska 2009).

Számos bizonyíték mutat arra, hogy az olyan tényezőknek, mint az iskola klímája (Buda 2010, Buda – Szirmai 2010), az iskola megítélése a diákok körében (Glew et al. 2008, Várnai et al. 2009), a tanárok jellemzői és bántalmazáshoz való attitűdje (Oldenburg et al. 2015) erős kapcsolatot mutatnak az iskolában előforduló bántalmazás gyakoriságával. Az iskola klímáját, az iskola struktúráját, prevenciós programokra való nyitottságát meghatározhatja a fenntartó típusa, ezen keresztül pedagógiai programja, értékrendje is. Simon et al. (2015) egy kifejezetten bullyingra fókuszáló online kérdőíves vizsgálatában arra is kereste a választ, hogy az alternatív pedagógiával, illetve a hagyományos pedagógiai módszerekkel oktató intézményekben eltérően alakult-e a bántalmazás előfordulása. Eredményeik szerint az alternatív tantervű iskolákban a bántalmazottak aránya kisebb, mint a normál tantervű

iskolákban. Ugyanebben a vizsgálatban fenntartó szerint elemezve az adatokat azt találták, hogy az egyházi fenntartású iskolákban a bántalmazottak aránya alacsonyabb, mint az állami fenntartású iskolák diákjai körében. Bár más országokban eltérő az iskolarendszer, Bevilaqua és mtsai (2016) azt találták, hogy a közösségi támogatásban is részesülő iskolákban (voluntary aided schools – vagyis olyan iskolák, amiket az állam alapított, de alapítványok jelentős mértékben hozzájárulnak a fenntartásához) alacsonyabb az áldozattá válás előfordulása. Internetes zaklatás esetében ugyanakkor az elkövetés magasabb arányát igazolták az alapítványi iskolákban (Bevilaqua et al. 2016). Egy brazil vizsgálat (Alcantara et al. 2016) csak a viktimizáció esetében talált szignifikáns különbséget iskolatípus szerint (más bántalmazás-érintettség kategória esetében nem): az állami iskolákban magasabb az áldozattá válás aránya, mint a magániskolákban. Pakisztáni iskolákban végzett, 836 főre kiterjedő vizsgálat szintén arra talált bizonyítékot, hogy az állami iskolákban elterjedtebb jelenség a bántalmazás, mint a magán fenntartású oktatási intézményekben. Ugyanakkor szocio-ökonómiai státus szerint nem találtak különbséget a bántalmazás gyakoriságában (Shujja et al. 2014).

A társadalmi-kulturális tényezők közül markáns vonalat képvisel a médiafogyasztási szokások és az iskolai bántalmazás összefüggéseinek feltárása (ld. pl. Kuntsche 2004, Zimmerman et al. 2005, Buda 2015). Ugyanakkor az az elképzelés is népszerű, hogy az elkövetőket és áldozatokat a szocio-ökonómiai különbségek termelik ki. Ezen a területen is találunk ellentmondásos adatokat. A HBSC vizsgálatban a legutóbbi adatgyűjtésben részt vevő 42 ország adatait elemezve azt találták, hogy néhány országban és régióban az áldozattá válás összefügg a családi jómódúsággal, leginkább úgy, hogy a jómódúbb családok gyermekei ritkábban válnak kortársbántalmazás áldozatává. A bántalmazás elkövetése és a család anyagi helyzete kevés országban mutat összefüggést, amennyiben igen, ott a jómódúbb lányokról elmondható, hogy kevesebbet bántalmaznak tanuló társaikat (Inchley et al. 2016).

Általánosságban elmondhatjuk, hogy a kulturális és társadalmi tényezők – az osztálytermi csoportfolyamatok és egyéni faktorok vizsgálata nélkül – hozzájárulnak a bántalmazáshoz, de önmagukban nem kulcstényezői a bullying kialakulásának és fennmaradásának (Stassen – Berger 2007). A megfelelő prevenciók ajánlások kidolgozása és elterjesztése szempontjából szükséges ugyanakkor a bántalmazás néhány társas-társadalmi, valamint iskolai jellemzőjének vizsgálata. Jelen tanulmányunkban tehát a kortársbántalmazás néhány iskolai, valamint társadalmi-családi összefüggését vizsgáljuk, vagyis arra keressük a választ, hogy hazánkban összefügg-e a kortársbántalmazás és a család jómódúsága, illetve milyen képzési formákban, milyen fenntartású intézményekben fordul elő gyakrabban bántalmazás. Megjegyezzük, hogy a kortársbántalmazás összefüggéseit a „hagyományos osztálytermi” (verbális, fizikai, kapcsolati) bántalmazás értelmében vizsgáltuk, az internetes bántalmazás jelenségét nem vettük bele elemzésünkbe.

A HBSC kutatás eredményei

A MINTA

A HBSC nemzetközi kutatás az Egészségügyi Világszervezettel együttműködésben folyik már több mint harminc éve, jelenleg 44 ország (köztünk hazánk) részvételével. A kutatás legfőbb célja, hogy feltérképezze a serdülőkorú ifjúság egészségi állapotát és egészséget meghatározó szokásait, vagyis egészségmagatartását, valamint mindezeket kontextusban értelmezze. A vizsgálat keretében a legutóbbi országosan reprezentatív adatgyűjtés 2014-ben zajlott le az 5., 7., 9. és 11. osztályos diákok körében. A tisztított, statisztikailag feldolgozott mintanagyság 6153 fő. A minta a korábbi évekhez hasonlóan rétegzett mintavételi eljárással készült az országos reprezentativitás (minden iskola- és településtípus, valamint minden földrajzi régió megfelelő arányú képviselője) érdekében. Az adatok elemzésébe csak a legutóbbi felmérés adatait vontuk be.

A MÓDSZER

Iskolai tanórák keretében, anonim, kérdőíves adatgyűjtést végeztünk. Két kérdésünk vonatkozott az iskolában zajló *kortársbántalmazás*² elmúlt néhány hónapban történő előfordulására és gyakoriságára.

- *Az elmúlt néhány hónapban milyen gyakran bántalmaztak így téged az iskolában?* (Lehetséges válaszok: Az elmúlt hónapokban egyszer sem bántalmaztak az iskolában / Előfordult 1-2-szer / Havonta 2-3-szor / Kb. hetente / Hetente többször is.)
- *Az elmúlt néhány hónapban te milyen gyakran vettél részt tanuló társaid bántalmazásában?* (Lehetséges válaszok: Az elmúlt hónapokban egyszer sem vettél részt mások bántalmazásában / Előfordult 1-2-szer / Havonta 2-3-szor / Kb. hetente / Hetente többször is.)

A gyakorisági eloszlás felhasználásával a bántalmazásban való érintettség négy típusát határoztuk meg. *Elkövetőnek* tekintettük azokat, akik másokat legalább egyszer-kétszer bántalmaztak, de őket nem bántalmazták. *Áldozatnak* számítanak, akiket legalább egyszer-kétszer zaklattak, de ők senkit sem bántalmaztak. *Elkövető-áldozat* az olyan tanuló, akit legalább egyszer-kétszer bántalmaztak és ő is legalább egy-két alkalommal részt vett tanuló társai zaklatásában. *A bántalmazásban (közvetlenül) nem érintettek* másokat sem bántalmaztak és őket sem bántották egyszer sem.

² A kortársbántalmazás fogalmát meghatároztuk a tanulók számára: *Akkor mondjuk, hogy egy tanuló bántalmaz, ha egy másik tanuló vagy tanulók egy csoportja durva és kellemetlen dolgokat mond neki vagy tesz vele. Az is bántalmazás, ha ismétlődően bántóan gúnyolnak, ugratnak valakit vagy szándékosan kihagyják dolgokból. Nem számít bántalmazásnak, ha két kb. egyformán erős fiatal vitatkozik, vagy verekszik, vagy ha barátságosan, játékosan ugratják egymást.*

Az adatfelvétel során a *család anyagi helyzetét* egy objektív kérdésekből álló kompozit-skála segítségével mértük. Ez az úgynevezett Családi Jómódúság Skála (CSJS, Currie et al. 2008, idézi Németh – Költő 2011), mely arra kérdez rá, hogy bizonyos vagyontárgyakkal (személy- vagy teherautó, saját hálószoba, számítógép, fürdőszoba, mosogatógép) rendelkezik-e a család, (ha igen, hány darabbal), illetve nyaraltak-e külföldön az adatfelvételt megelőző évben. A válaszok alapján a családi jómódúság alacsony, közepes és magas kategóriáit képeztük.

Az iskolai változók közül a bántalmazással való összefüggésben két jellemzőt vizsgáltunk: az *iskola típusát* és az *iskolafenntartó típusát*. A képzéstípusok közül (általános iskola, gimnázium, szakközépiskola, szakiskola/szaktanulmányi intézmény) az általános iskolát kihagytuk, tekintettel arra, hogy ezen a szinten még nem jelenik meg a képzéstípusok közti különbség hatása a bántalmazásra, ugyanakkor az életkori tényezők érzékeltetik hatásukat. A másik három iskolatípust pedig érettségit adó (gimnázium és szakközépiskola) és érettségit nem adó (szakiskola) változóként szerepeltettük az elemzésben.

Az *iskolafenntartó típusa szerint* önkormányzati, egyházi és egyéb fenntartású (pl. alapítványi, magán stb.) iskolákat különböztettünk meg.

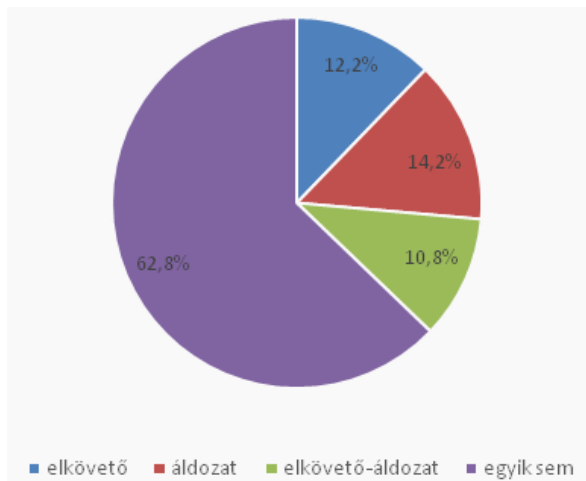
A bevont változók összefüggéseit kereszt táblák segítségével, chi-négyzet statisztikai próbával vizsgáltuk SPSS statisztikai programcsomag felhasználásával.

Eredmények

KORTÁRSBÁNTALMAZÁS GYAKORISÁGA

A bullyingban való érintettség négy alaptípusára vonatkozóan a megoszlás a következő: az elkövetők aránya 12,2%, áldozatszerepbe került a tanulók 14,2 %-a. Elkövető-áldozat minden tizedik diák, míg a tanulók nagyobb része, közel kétharmada közvetlenül nem érintett a bántalmazásban (ez vagy azt jelenti, hogy az adott közösségben nincs bántalmazás, illetve nem tudnak róla; vagy azt, hogy bár nem közvetlenül érintettek, de bántalmazás passzív szemtanúi (1. ábra).

1. ábra. Kortársbántalmazásban való érintettség típusainak megoszlása (%/fő) (N = 6014)

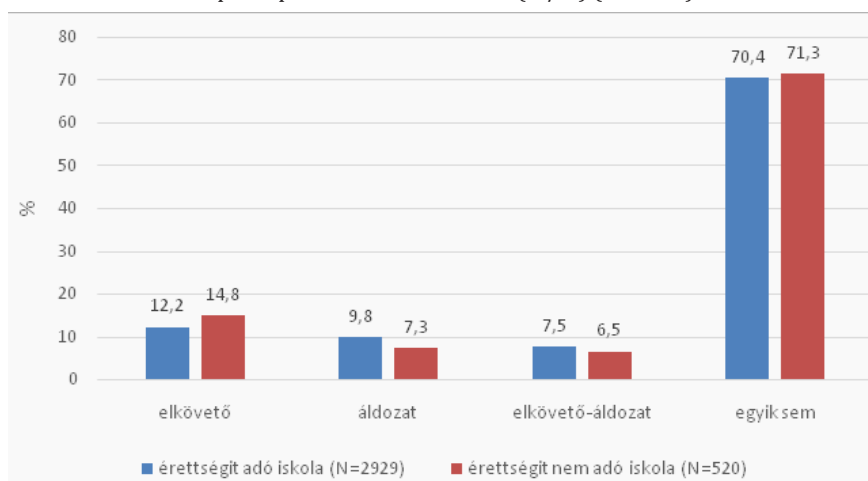

Forrás: Saját szerkesztésű ábra

Az iskola típusa és a kortársbántalmazás összefüggései

Képzéstípus szerinti bontásban vizsgálva, a bántalmazásban való érintettségben nincs szignifikáns különbség (khi négyzet=2,884, df=3, $p < 0,410$) az érettségit adó, illetve nem adó iskolák diákjai között (2. ábra).

2. ábra. A kortársbántalmazásban való érintettség kategóriái képzéstípus szerinti bontásban (%/fő) (N=3449)

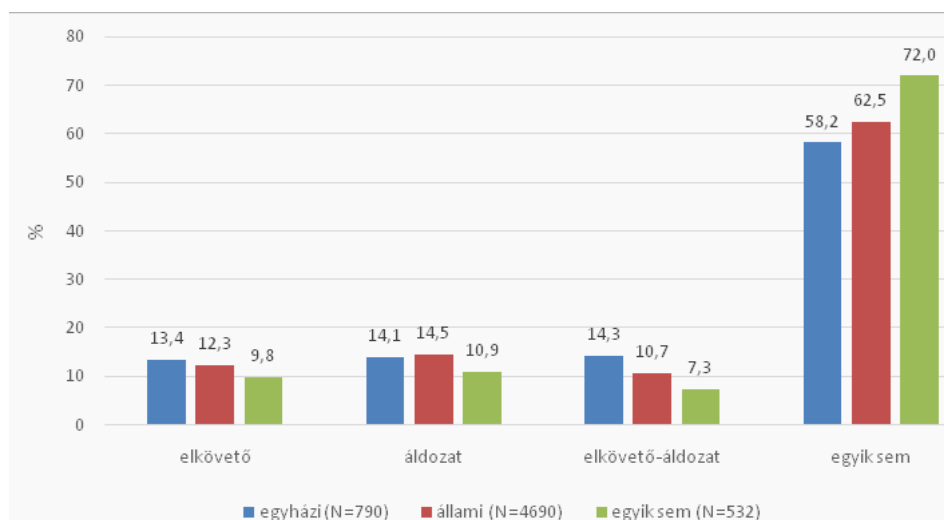
Forrás: Saját szerkesztésű ábra

Az iskolafenntartó típusa és a kortársbántalmazás összefüggései

A fenntartó típusa szerint szignifikáns eltéréseket (khi négyzet=32,79, df=6, $p < 0,000$) találunk a bántalmazásban való érintettség kategóriáit tekintve. Az egyházi és állami iskolákban hasonlóan alakul az elkövető, illetve áldozat gyermekek aránya, ugyanakkor elkövető, áldozat és elkövető-áldozat gyermekek legalacsonyabb arányban az egyéb (vagyis nem állami vagy egyházi) fenntartású intézményekben tanulnak. A bántalmazásban (közvetlenül) nem érintett tanulók aránya is az egyéb fenntartású intézményekben a legmagasabb, 14%-kal magasabb, mint az egyházi intézményekben (3. ábra).

3. ábra. A kortársbántalmazásban való érintettség kategóriái az iskolafenntartó típusa szerinti bontásban (fő/%) (N= 6012)

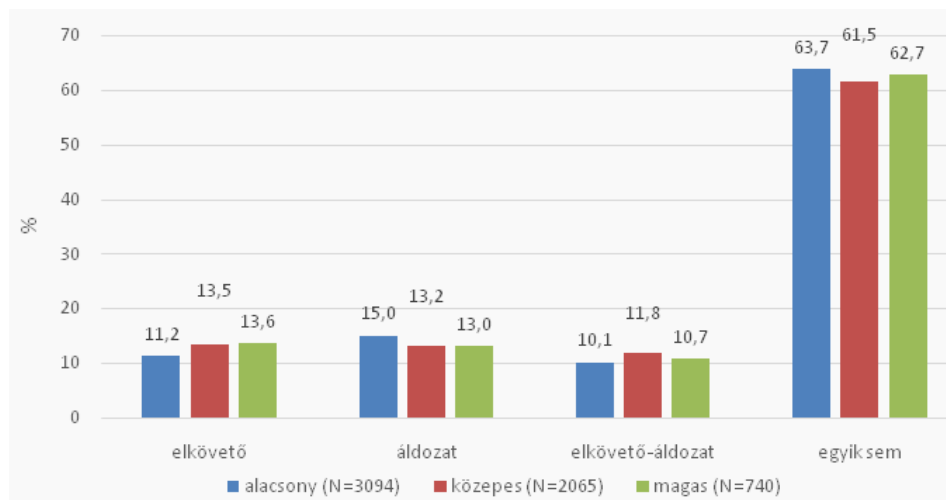

Forrás: Saját szerkesztésű ábra

Családi jómódúság

A család anyagi helyzete szignifikáns összefüggést (khi négyzet=14,89, df=6, $p = 0,021$) mutat a kortársbántalmazással. Az alacsony jövedelmű családok gyermekei között kevesebb az elkövető, és valamivel több az áldozat, mint a közepesen vagy magasan jómódú családok esetében. Bántalmazásban (közvetlenül) nem érintett gyermekek legnagyobb arányban alacsony jövedelmű családokban, legkisebb arányban pedig a közepes jövedelmű családokban élnek (4. ábra).

4. ábra. A kortársbántalmazásban való érintettség kategóriái családi jómódúság szerinti bontásban (fő/%) (N=5899)

Forrás: Saját szerkesztésű ábra

Összegzés

Mindamellett, hogy a kortársbántalmazásban való érintettséget a legalacsonyabb gyakorisággként (legalább 1-2-szer előfordult) határoztuk meg, a gyermekek több, mint egyharmada nyilatkozott úgy, hogy valamilyen gyakorisággal az iskolai bántalmazás közvetlenül is érinti. A többi tanuló nem tekinti magát sem áldozatnak, sem elkövetőnek, mégsem mondhatjuk, hogy nem érintettek az iskolai bántalmazásban, mivel szemtanúi, figyelői lehetnek mások zaklatásának. Ahogy a bevezetésben kiemeltük, az internetes bántalmazás eseményeit jelen elemzésbe nem vontuk be, ahogy az iskolai agresszió egyéb megnyilvánulási formáit sem (pl. verekedés). A bullyinggal kapcsolatban megemlítjük még, hogy a bántalmazott tanulók aránya, hasonlóan a bántalmazásban résztvevők arányához, az életkor növekedésével szignifikánsan csökken. Tehát az áldozattá válás az általános iskolások körében gyakoribb, mint a középiskolás osztályokban (Várnai – Zsiros 2016). A nemi különbségek tekintetében pedig elmondható, hogy a fiúkhoz képest a lányok közt szignifikánsan magasabb azoknak az aránya, akik egyszer sem vettek részt bántalmazásban. A fiúk körében a bántalmazásban részt vevők (elkövetők) aránya minden gyakorisági kategóriában magasabb (Várnai – Zsiros 2016). A bántalmazás előfordulásának gyakorisága hasonló az előző, 2009/10-es adatfelvétel során mért adatokhoz (Zsiros – Örkényi 2011), vagyis a tanulók közel 40%-a valamilyen gyakorisággal közvetlenül is érintett.

A bullying tágabb iskola szintű változói közül az iskolatípussal és az iskolafenntartó típusával való kapcsolatát vizsgálatuk. A korábbi 2009/2010-es adatokat tekintve azt találtuk, hogy az érettségit adó iskolákban tanulók között magasabb volt az aránya a bántalmazásban közvetlenül nem érintetteknek, illetve a szakiskolások között több az elkövető és áldozat (Zsiros – Örkényi 2011). Ez a különbség a legutóbbi, 2014-es adatokon már nem érzékelhető. A változás legfőbb statisztikai oka, hogy a szakiskolások között nőtt a bántalmazásban (közvetlenül) nem érintettek aránya. Több oka is lehet a szakiskola és a szakközépiskola/gimnázium közti különbség eltűnésének. Az egyik lehetséges magyarázat, hogy az iskolarendszer a homogénebb osztályok, közösségek, iskolák létrejöttének irányába hat (Tóth et al. 2010) ami rövid távon alacsonyabb bullying érintettséget eredményezhet (Hajdú – Sáska 2009, Egri et al. 2016). Hosszú távon azonban minél heterogénebb az iskolai környezet, annál kevesebb bántalmazás történik (Bellmore et al. 2004).

Az iskolafenntartó szerint szignifikáns különbségeket találunk a bántalmazásban való érintettségben. Meglepő eredmény, hogy az egyházi iskolákban a legalacsonyabb a bántalmazásban (közvetlenül) nem érintett diákok aránya, és az elkövető és elkövető-áldozatok aránya itt a legmagasabb. Megjegyezzük, hogy az egyházi iskolákhoz hasonló gyakoriságot kapunk állami fenntartású intézményekben, viszont az egyéb (magán, alapítványi stb.) fenntartású oktatási intézményekben, úgy tűnik, kevesebb a bántalmazás. Az egyházi és állami oktatási intézmények különbözhetnek értékrendjükben, presztízsükben, hagyományaikban, de az oktatási módszereket és pedagógiai célokat, légkört tekintve hasonlóak. Ugyanakkor a magán vagy alapítványi fenntartású intézményeknek sok esetben deklaráltabb célja az egyénre szabottabb oktatási módszerek alkalmazása, innovatívabbak a nem hagyományos órakeretek, iskolai struktúrák irányába. Ez kedvezően hathat a bullying szempontjából (Olweus – Limber 2010). A családi-társadalmi tényezők közül a családi jómódúság és a bullying között szignifikáns kapcsolatot találtunk. Megjegyezzük, hogy az összefüggés statisztikai értelemben szignifikáns, ugyanakkor az eltérések mértéke alacsony, irányuk pedig ellentmondásos. A nemzetközi összehasonlítás alapján más országokban is van különbség a bullying prevalenciákban a családi jómódúság különböző fokozatai szerint. Amennyiben a nemi különbségeket is figyelembe vesszük, azt találjuk, hogy lányok esetében bullying (legalább 2-3 alkalommal történő) elkövetésének gyakorisága nő a családi jómódúság növekedésével, fiúk esetében pedig csökken. Az (legalább 2-3-szor történő) áldozattá válás fiúk esetében nem szignifikáns, lányok esetében pedig a családi jómódúság növekedésével csökken (Inchley et al. 2016). A fenti kapcsolatok tendenciaszerűek és statisztikailag nem szignifikánsak. Paksi és munkatársai vizsgálatában hangsúlyozzák azt az eredményt, hogy a család relatív gazdasági státusza mentén a magasabb státusz megóvó szerepe mutatkozik meg, elsősorban az áldozati jellegű magatartások tekintetében (Paksi 2010).

Egy 28 vizsgálatot bevonó metaanalízisben szignifikáns, de gyenge összefüggést találtak a tanulók szocio-ökonomiai státusza (SES) és egyes bullying szerepek között (Tippett – Wolke 2014). A tanulmányban az alacsony SES együtt járt az áldo-

zattá válás és elkövető-áldozattá válás magasabb kockázatával, amelyben a korai élményeik (szülői nevelési mód, elhanyagolás, bántalmazás), is szerepet játszottak. A magasabb SES védőereje az intellektuális erőforrások könnyebb hozzáféréséből ered (általános és specifikus tudásanyag, normák, értékek problémamegoldó képesség), amelyek támogatják társas készségeik fejlődését és a megküzdési stratégiáikat, csökkentve a valószínűségét annak, hogy a gyermek problémás kortárs kapcsolatokkal rendelkezzen. A SES ugyanakkor gyenge előrejelzője volt az elkövetővé válásnak, azt sugallva, hogy a bántalmazás nem követ szociális mintázatot, minden rétegnél közel hasonló arányban fordul elő. Ez az eredmény megerősíti, hogy a bullying nem egyéni jellemző, hanem az iskolai közösségben egy olyan társas stratégia, amelynek célja a kortársak elfogadásának elnyerése, a szociális dominancia kivívása, végtére is bizonyos források birtoklása. A jelenség megelőzése ezért anyagi helyzettől függetlenül indokolt. Fontos lenne a jómódúság és a bullying komplex vizsgálata, amelyben elkülöníthetővé válna az abszolút SES és a társadalmi egyenlőtlenség mértékének (relatív SES) hatása. Leegyszerűsítve, annak vizsgálata, hogy gyakrabban válik-e áldozattá az, aki nem önmagában, hanem az adott kortárs közegehez viszonyítva érkezik alacsonyabb társadalmi közegeből, ennek okán pedig nem engedhet meg magának olyan életmódot vagy nem rendelkezik hasonló anyagi javakkal. Mindenesetre, eredményünk felhívja a figyelmet arra, hogy az alacsonyabb családi jómódúság házáinkban önmagában rizikófaktornak tekinthető az áldozattá válás szempontjából.

Elemzéseinkben tehát a kortársbántalmazást néhány iskolai-társadalmi tényező szempontjából tekintettük át. Azt találtuk, hogy a középiskolás korcsoportban a képzés típusa (érettségit adó iskolák vs. szakiskola) nem eredményezett jelentős különbséget a kortársbántalmazás szempontjából. A családok jómódúsága (magas, közepes, illetve alacsony jómódúság) szerint csak az áldozattá válás, a fenntartó típusa (állami, egyházi és egyéb fenntartása) szerint pedig mind a négy érintettségi forma mentén szignifikáns eltérést találunk. Ennek okát leginkább az iskolafenntartással összefüggésben lévő oktatási célok, módszerek, struktúrák különbségeinek tulajdonítjuk. Eredményeink felhívják a figyelmet arra, hogy a kortárs bántalmazás területén fontos univerzális prevenció gyakorlatot kialakítani (Jármí et al. 2015). Egy ilyen iskolai alapprogramot tehát minden iskolában érdemes bevezetni és fenntartani, nemcsak a hátrányos helyzetű településeken lévő vagy szakmunkás iskolákban. Az elsősorban intervenció vagy terápiás hangsúlyú antibullying programok pedig az adott iskola bullyingban való érintettsége szerint alakíthatók ki. A társadalmi egyenlőtlenségek kezelése, egyéb népegészségügyi problémákhoz hasonlóan, kedvezően hathat a kortárs bántalmazás szempontjából is.

Az elemzés eredményeinek értelmezésekor nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a kortársbántalmazásra vonatkozó adatok önbevalláson alapulnak, valamint azt a tényt, hogy a magyar nyelvben nincs egységes, mindenki számára elfogadott megnevezése a kortársbántalmazás jelenségének.

Irodalom

- Adamson, P. (2013): Child Well-being in Rich Countries: A comparative overview. *Innocenti Report Card no. 11.*, UNICEF Office of Research
- Alcantara, S. C. – Gonzalez-Carrasco, M. – Montserrat, M. – Vinas, F. – Casas, F. – Desire'e P. Abreu, D. (2016): Peer violence in the School Environment and Its Relationship with Subjective Well-Being and Perceived Social Support Among Children and Adolescents in Northeastern Brazil. *Journal of Happiness Studies*, August: 1–26.
- Bellmore, A. D. – Witkow, M. R. – Graham, S. – Juvonen, J. (2004): Beyond the Individual: The Impact of Ethnic Context and Classroom Behavioral Norms on Victims' Adjustment. *Developmental Psychology*, 40 (6): 1159–1172.
- Bevilaqua, L. – Hale, D. – Shackleton, N. – Viner, R. (2016): The role of school context and family factors in bullying and cyberbullying. *Archives of Disease in Childhood*, 101 (Suppl 1): A55.1-A55.
- Bowes, L. – Arseneault, L. – Maughan, B. – Taylor, A. – Caspi, A – Moffitt, T. E. (2009): "School, Neighborhood, and Family Factors Are Associated With Children's Bullying Involvement: A Nationally Representative Longitudinal Study." *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 48 (5): 545–553.
- Buda, M. (2010): *Közérzet és zaklatás az iskolában*. Habilitációs értekezés, Kézirat
- Buda, M. (2015): *Online kutatás – értelmezési kísérlet hazai és nemzetközi kontextusban*. iskon.opkm.hu (Utolsó letöltés: 2016.09.30.)
- Buda, M. – Szirmai, E. (2010): School Bullyg the Primary School. Report of a Research Hajdú-Bihar County (Hungary). *Journal of Social Research & Policy*, No. 1, July: 49–68.
- Craig, W. (1998): The relationship among bullying, victimization, depression, anxiety and aggression in elementary school children. *Personality and Individual Differences*, 24 (1): 123–130.
- Currie, C. – Zanotti, C. – Morgan, A. – Currie, D. – Looze, M. – Roberts, C. – Samdahl, O. – Smith, O. – Barnekow, V. (eds.). (2012): *Social determinants of health and well-being among young people. Health Behaviour in School Aged Children (HBSC) Study: International report from the 2009/2010 survey*: 185–190. World Health Organization, Copenhagen
- Egri, T. – Bácskai, E. – Matuszka, B. – Marjai, K. – Gerevich, J. (2016): *Agresszió, viktimizáció megnyilvánulásai tipikusan és atipikusan fejlődő tanulók szegregált és integrált oktatási intézményében*. Magyar Pszichológiai Társaság Nagygyűlése, Budapest. (2016.06.03. előadás)
- Espelage, D. L. – Swearer, S. M. (eds.) (2004): *Bullying in American School. Socila-Ecological Perspective of Prevention and Intervention*. New Yersey, Mahwah, Lawrence Erlbaum Assiates

- Glew, G. M. – Fan, M. Y. – Katon, W. – Rivara, F. (2008): Bullying and school safety. *The Journal of Pediatrics*, 152 (1): 123–128.
- Hajdu, G. – Sáska, G. (2009): *Iskolai veszélyek*. Az oktatási jogok biztosának vizsgálata. Oktatási Jogok Biztosának Hivatala, Budapest
- Inchley, J. – Currie, D. – Young, T. – Samdal, O. – Torsheim, T. – Augustson, L. – Mathison, F. – Aleman-Diaz, A. – Molcho, M. – Weber, M. – Barnekow, V. (eds.) (2016): *Growing up unequal: gender and socioeconomic differences in young people's health and well-being*. Health Behaviour in School Aged Children (HBSC) Study
- Jármí, É. – Péter-Szarka, Sz. – Fehérpataky, B. (2015): *A KiVa-program hazai adaptálásának lehetőségei*. Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet, Budapest http://iskon.opkm.hu/admin/upload/KIVA_adaptacios_tanulmany.pdf (Utolsó letöltés: 2016.09.30.)
- Kuntsche, E. N. (2004): Hostility among Adolescents in Switzerland? Multivariate Relations between Excessive Media Use and Forms of Violence. *Journal of Adolescent Health*, 34 (3): 230–236.
- Molcho, M. – Harel, Y. – Lash, D. (2004): The co-morbidity of substance use and youth violence among Israeli school children. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, 16 (3): 223–251.
- Nansel, T. R. – Overpeck, M. – Haynie, D. L. – Ruan, W. J. – Scheidt, P. (2003): Relationship between bullying and violence among US youth. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 157 (4): 348–353.
- Nansel, T. R. – Overpeck, M. – Pilla, R. A. – Ruan, W. J. – Simons-Morton, B. – Scheidt, P. (2001): Bullying behaviour among US youth: Prevalence and association with psychosocial adjustment, *The Journal of American Medical Association*, 285 (16): 2094–2100.
- Németh, Á. – Költő, A. (szerk.) (2011): *Serdülőkorú fiatalok egészsége és életmódja 2010*. Országos Gyermekegészségügyi Intézet, Budapest
- Nishina, A. – Juvonen, J. (2005): Daily reports of witnessing and experiencing peer harassment in middle school. *Child Development*, 76 (2): 435–440.
- Oldenburg, B. – Duyjijn, M. Van – Sentyse, M. (2015): Teacher Characteristics and Peer Victimization in Elementary Schools : A Classroom-Level Perspective. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 43 (1): 33– 44.
- Olweus, D. (1991): Bully/victim problems among school children: some basic facts and effects of a school based intervention program. In Pepler, D. –Rubin, K. (eds.): *The development and treatment of childhood aggression*. Hillsdale, NJ: Erlbaum: 411–448.
- Olweus, D. – Limber, S. (2010): Bullying in school: Evaluation and dissemination of the Olweus Bullying Prevention Program. *American Journal of Orthopsychiatry*, 80 (1): 124–134.

- Paksi, B. (2010): Az iskolai agresszió előfordulása, intézményi percepciója, Új Pedagógiai Szemle, (1-2): 119–134.
- Pepler, D. J. – Craig, W. M. (1995): A peek behind the fence: Naturalistic observations of aggressive children with remote audiovisual recording. *Developmental Psychology*, 31 (4): 548–553.
- Pepler, D. – Craig, W. (2000): *Making a difference in bullying*. LaMarsh Centre for Research on Violence and Conflict Resolution, York University, Toronto
- Shujja, S. – Mohsin, A. – Shujjat, J. M. (2014): Prevalence of Bullying and Victimization among Sixth Graders with Reference to Gender, Socio-economic Status and Type of Schools, *Journal of Social Sciences*, 38 (2): 159–165.
- Simon, D. – Zerinváry, B. – Velkey, G. (2015): *Zárótanulmány a TÁMOP-3.1.1-11/1-2012-0001 „Iskolai agresszió, online és hagyományos zaklatás vizsgálata az iskolai közérzet alakulásával és az alkalmazott pedagógiai és konfliktuskezelési eszközökkel összefüggésben” c. projekthez*. Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet, Kézirat, Budapest
- Stassen-Berger, K. (2007): Update on Bullying at School: Science Forgotten? *Developmental Review* 27 (1): 90–126.
- Tabby Projekt (2011). *Online bullying: Kézikönyv pedagógusoknak*. http://hun.tabby.eu/uploads/1/6/8/6/16865702/booklet_hun.pdf (Utolsó letöltés: 2016.09.30.)
- Tippett, N. – Wolke, D. (2014): Socioeconomic Status and Bullying: A Meta-Analysis. *American Journal of Public Health*, 104 (6): 48–59.
- Tóth, E. – Csapó, B. – Székely, L. (2010): Az iskolák és osztályok közötti különbségek alakulása a magyar iskolarendszerben. *Közgazdasági Szemle*, (57) szeptember: 798–814.
- Várnai, D. – Németh, Á. – Zakariás, I. (2009): *Kortárs bántalmazás és verekedés a magyar iskoláskorúak körében*. Országos Gyermekégeszségügyi Intézet, Budapest
- Várnai, D. – Zsiros, E. (2016): Kortársbántalmazás és verekedés. In: Németh, Á. – Költő, A. (szerk.): *Egészség és egészségmagatartás iskoláskorban*, 2014. Nemzeti Egészségfejlesztési Intézet, Budapest: 95–107.
- Zimmerman, F. J. – Glew, G. M. – Christakis, D. A. – Katon, W. (2005): Early Cognitive Stimulation, Emotional Support, and Television Watching as Predictors of Subsequent Bullying among Grade-School Children. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine* 159 (4): 384–388.
- Zsiros, E. – Arnold, P. – Huhn, Zs. – Költő, A. – Simon, D. – Németh, Á. (2013): Egészség és társas kapcsolatok kamaszkorban: Az iskola, a kortársak és a család szerepe a magyar serdülők életmódjában. *Kapocs*, 12 (4): 22–39.
- Zsiros, E. – Örkényi, Á. (2011): Iskola és kortárskapcsolatok. In: Németh Á. – Költő A. (szerk.): *Serdülőkorú fiatalok egészsége és életmódja*, 2010. *Az Iskoláskorú gyermekek egészségmagatartása* című, az Egészségügyi Világszervezettel együttműkö-

désben zajló nemzetközi kutatás 2010. évi felméréséről készült nemzeti jelentés.
Országos Gyermekegészségügyi Intézet, Budapest: 103–113.

Whitney, I. – Smith, P. K. (1993): A survey of the nature and extent of bullying in junior/middle and secondary schools. *Educational Research*, 35 (1): 3–25.